

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ю. В. Рібцун, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії логопедії Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, м. Київ

*Продовження. Початок див. № 10 (2012).
Див. таблицю на с. 3–7.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Рібцун О. Г. Конструювання з паперу / Ольга Рібцун, Юлія Рібцун. — К. : Літера ЛТД. — 2011. — 32 с.
2. Рібцун О. Г. Малювання крок за кроком / О. Г. Рібцун, Ю. В. Рібцун. — К. : Літера ЛТД, 2011. — 64 с. : іл. — (Я — чарівник)
3. Рібцун О. Г. Пластилінові фантазії / Ольга Рібцун, Юлія Рібцун. — К. : Літера ЛТД. — 2010. — 32 с.
4. Рібцун Ю. В. Граємо — мову вивчаємо / Ю. В. Рібцун, О. Г. Рібцун. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. — 64 с.
5. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс / Юлія Валентинівна Рібцун. — К. : Освіта України, 2011. — 292 с.
6. Рібцун Ю. В. Закріплюємо правильну вимову / Юлія Рібцун // Дошкільне виховання. — 2007. — № 11. — С. 16–17.
7. Рібцун Ю. В. Мовленнєві намистинки для маленької дитинки : навч.-метод. посіб. / Ю. В. Рібцун. — К. : Літера, 2010. — 160 с.
8. Рібцун Ю. В. Словничок для діточок : пароніми : метод. посіб. / Ю. В. Рібцун, О. Г. Рібцун. — К. : Світич, 2012. — 136 с.
9. Тищенко В. В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років : поради батькам / В. В. Тищенко, Ю. В. Рібцун. — К. : Літера ЛТД. — 2006. — 128 с.
10. <http://www.logoped.in.ua/>

ВИДАВНИЧА ГРУПА «ОСНОВА» РЕКОМЕНДУЄ

Науково-методичний журнал «Логопед»
Практичний журнал для вчителя-логопеда закладів освіти та охорони здоров'я; психолога й адміністрації ДНЗ, шкіл, шкіл-інтернатів, дитячих будинків:

- сучасні проблеми логопедії;
- методичні рекомендації та практичні поради фахівців;
- розробки занять та дидактичні матеріали до них.

+ Повнокольорова вкладка з научно-дидактичними матеріалами.

Передплатний індекс

49670

4 с. кольорової вкладки

40 с. практичної інформації

= 44 сторінки на місяць!

1 Передплата на 6 місяців 38,25 грн
Передплата на 1 місяць 7,50 грн

2 7,50 / 44 = **0,17** грн

3 17 коп за сторінку практичної інформації!

НЕВЕЛИКІ ВИТРАТИ — ВЕЛИКІ ЗДОБУТКИ! ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ ЖУРНАЛ УЖЕ ЗАРАЗ!

Про оформлення передплати читайте на останній сторінці Вашого журналу.

Логопедична мозаїка

Сфери життєвості	Змістові лінії	ФАО*	Показники розвитку дошкільника	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи	Засоби забезпечення
Звуковий аналіз					
Культура	Предметний світ Світ гри	М П	Визначає складові частини знайомих предметів. Впізнає предмет за неповними зображеннями, зображеннями в умовах зашумлення чи накладання одне на одне. Серед малюнків показує той, який співвідноситься з ізольованим звуком, промовленим педагогом ([у] — <i>виє в лісі єсєк</i>). Виділяє: 1. Голосний звук з ряду: • приголосних звуків ([а] серед А, П, Р, А, Д, А, С, Ж, Н, А, В, Л, А); • голосних ([а] серед А, О, У, А, Е, А, І, О, А, Е, А, І). 2. Приголосний звук з ряду: • голосних ([с] серед С, А, И, С, О, У, С, І, С, Е, А, С, І); • приголосних, далеких за акустико-артикуляційними ознаками ([с] серед Б, С, К, Д, С, Л, Н, С, Р, С, М, І, С); • приголосних, близьких, у т. ч. й за акустико-артикуляційними ознаками* ([ж] серед Ж, Р, Ф, Ж, Ш, В, З, Ж, Р, Ж, П)	Відпрацювання елементарних форм практичного звукового аналізу на фоні ряду ізольованих звуків (Л). Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті, зорового контролю, мисленневих операцій аналізу та порівняння (Л, В, П). Пропедевтика виникнення оптичних дисграфій і дислексій (Л, В). Виховання уважності, зосередженості (В, П)	Ігри-заняття, ігрова, конструктивна діяльність, дидактичні ігри та вправи: «Спробуй впізнати», «Відшукай і покажи», «Впізнай пісеньку», «Впізнай звук» [Б, с. 241–242]
Я Сам Культура	Фізичне-«Я» Світ гри	М П Ф	За наслідуванням ділить слова різної складової структури на склади. Спочатку за допомогою педагога, а згодом самостійно визначає наголошений склад слова. Може виділяти названий педагогом звук із ряду складів за умови його акцентованої вимови ([с] серед <i>ад, ас, им, ос, ар, ус, ис, ун, ис</i>)**	Вправляння в умінні виділяти звук на фоні складу (Л). Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті, мисленневих операцій аналізу, порівняння (Л, В, П). Виховання інтересу до фонетичного оформлення мовлення (Л, В)	Ігри-заняття, рухливі ігри: «Спіймай комарика», «Пострибайчики», «З купини на купину», дидактичні ігри та вправи: «Підніми прапорець», «Дивись — не помились»

* Використовуються лише ті звуки, які добре засвоєні дитиною.

** Учтель-логопед має використовувати тільки склади з тими звуками, які дошкільник вимовляє правильно.

Потрібно уникати в одному складовому ланцюжку опозиційних складів (наприклад, *за — са — ца*).

Примітка. ФАО — форми активності особистості; Е — емоційно-ціннісна, М — мовленнєва, П — пізнавальна, С — соціально-моральна,

Т — творча, Ф — фізична, Х — художня.

Сфери життєвості	Змістові лінії	ФАО*	Показники розвитку дошкільника	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи	Засоби забезпечення
Культура	Предметний світ Світ гри	М П	Знаходить серед ряду предметів відмінний за певною сенсорною ознакою (колір, форма, величина). З опорою на наочність знаходить серед конфліктних однакові реальні предмети чи їх зображення. Сигналом відзначає наявність у словах: <ul style="list-style-type: none"> наголошеного голосного на початку слова ([о] у словах: <i>очі, оснь, іграшки, одяг, азбука, осі</i>); цілиного приголосного на початку слова ([с] у словах: <i>сом, котик, сир, фен, сумка, теля, собака</i>); зімкненого приголосного в кінці слова ([к] у словах: <i>мак, стил, буряк, сом, ящик, рак</i>) за умови їх акцентованої вимови 	Вправляння у вмінні виділяти звук зі складу слова (Л, В). Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті, зорового контролю, мисленневих операцій аналізу, порівняння (Л, В, П). Пропедевтика виникнення дисграфій і дислексій (Л, В). Виховання уважності (В, П)	Ігри-заняття, самостійна ігрова діяльність, дидактичні ігри та вправи: «Знайди такий самий», «Знайди відмінний предмет», «Розумні долоньки»
ЕКСПРЕСИВНЕ МОВЛЕННЯ Фонематичне сприймання					
Культура	Предметний світ Світ гри	М П	Маніпулюючи предметами, відтворює різні немовленнєві звуки (<i>мне чи реє папір, наливає воду, шкрябає, стуккає</i> тощо). Впізнає та відтворює почутій немовленнєвий звук або просто називає джерело звучання. Знає, що різні форми одного слова можуть відрізнятися місцезнаходженням наголосу (<i>руки — рукі</i>). З опорою на малюнок продовжує речення, розпочате педагогом, використовуючи слова з правильним наголосом (<i>У бабусі болить... голова. Василько одягає шапочку... на голову</i>). Виділяє у тексті вірша римовані слова. З опорою на наочність, а потім без неї вміє завершувати рядки знайомих, а згодом уперше почутих віршованих мініатюр, самостійно добираючи римовані слова відповідно до змісту твору. Виокремлює у тексті віршів слова, схожі за звучанням. За допомогою педагога, а згодом самостійно називає паронімічні пари. Може пояснити значення доступних слів-паронімів*	Формування фонематичного сприймання на перцептивному рівні (Л, В). Розвиток стимульної функції мовнослухового аналізатора (Л, В, П). Впізнавання немовленнєвих звуків (Л, В). Вправляння у знаходженні на слух у тексті вірша римованих слів та їх самостійному доборі (Л, В). Розвиток чуття мови, слухового сприймання, пам'яті, фонематичної та слухової уваги, мисленневих операцій аналізу, порівняння (Л, В, П). Виховання бажання самостійно створювати віршовані мініатюри, використовуючи римовані слова (Л, В)	Ігри-заняття, спостереження, використання аудіозаписів, читання художньої літератури, дидактичні ігри та вправи: «Хто так голос подає?», «Хто це? Що це? Відгадай!», «Продовж рядок», «Назви пару», «Маленькі поети» [8]

* Такі слова добирає вчитель-логопед з урахуванням індивідуальних психофізичних можливостей дошкільника.

Сфери життєвості	Змістові лінії	ФАО*	Показники розвитку дошкільника	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи	Засоби забезпечення
Слуховий контроль					
Культура	Світ гри	М П С	Знає правила поведінки на дорозі та в громадських місцях. Помічає неточності в зображеннях на предметних і сюжетних малюнках, у текстах віршованих мініатюр, у змісті окремих речень і невеликих текстів, по можливості виправляє їх. Знає, що в українській мові є слова, схожі за звучанням. Розрізняє на слух та правильно називає паронімічні пари з тими звуками, які наявні у власному мовленні [8]. Визначає і виправляє помилку, навмисне допущену педагогом під час називання будь-якого зображення, у т. ч. на позначення слів-паронімів. Виправляє речення зі спотвореним змістом (<i>Сіра мишка шмигнула у нірку. Перед Галинкою стояла повна мишка каші</i>), таке, в якому одне зі слів вимовляється педагогом неправильно (<i>Фабіака Рекс визирає з будки</i>).	Формування уявлень про фонемний склад слів (Л, В). Створення сприятливих умов для подальшого формування фонематичних функцій (Л). Вправляння у детекції (виявленні) помилок та їх виправленні шляхом правильного називання слів (Л, В). Удосконалення слухового контролю на матеріалі звуків, які дошкільник вимовляє правильно і не змішує у вимові, та слів, з опорою на правильний артикуляторний уклад звука, зоровий зразок, кінстетичні відчуття (Л). Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги, пам'яті, мисленневих операцій аналізу, порівняння, смислового контролю (Л, В, П). Виховання культури поведінки, бажання опанувати грамоту (В, Л)	Ігри-заняття, екскурсії, читання художніх творів, бесіди, розв'язування проблемних ситуацій, моделювання ситуацій, дидактичні ігри та вправи: «Так чи не так?», «Плутанина», «Виправ помилку», «Дивись — не помились», «Небилиці» [5, с. 242]
Фонематичні уявлення					
Я Сам	Соціальне «Я»	М С	Сам дотримується правил гри і вміє пояснити їх іншим. Безпомилково відтворює склади з опозиційними звуками (<i>па — ба, си — зи, го — ко</i>). Визначає правильність називання зображення і за потреби виправляє навмисне допущену педагогом помилку (<i>корова — корова</i>)	Формування чіткого слухового образу звука, фонематичних уявлень на матеріалі слів зі звуками, що замінюються чи змішуються у мовленні дитини, та попередження на цьому підґрунті дизорфографій, дисграфій і дислексій* (Л). Розвиток слухового сприймання, уваги та пам'яті, мисленневих операцій аналізу та порівняння (Л, В, П). Виховання бажання допомагати іншим (В)	Ігри-заняття, самостійна ігрова діяльність, дидактичні ігри та вправи: «Чи зможеш повторити?», «Виправ помилку», «Скажи, як я»
Я Сам	Соціальне «Я»	М С	Сам дотримується правил гри і вміє пояснити їх іншим. Безпомилково відтворює склади з опозиційними звуками (<i>па — ба, си — зи, го — ко</i>). Визначає правильність називання зображення і за потреби виправляє навмисне допущену педагогом помилку (<i>корова — корова</i>)	Формування чіткого слухового образу звука, фонематичних уявлень на матеріалі слів зі звуками, що замінюються чи змішуються у мовленні дитини, та попередження на цьому підґрунті дизорфографій, дисграфій і дислексій* (Л). Розвиток слухового сприймання, уваги та пам'яті, мисленневих операцій аналізу та порівняння (Л, В, П). Виховання бажання допомагати іншим (В)	Ігри-заняття, самостійна ігрова діяльність, дидактичні ігри та вправи: «Чи зможеш повторити?», «Виправ помилку», «Скажи, як я»
Люди	Інші люди				
Культура	Світ гри				

* Педагог імітує вимову дитини, припускаючись таких самих помилок, які є в її мовленні.

Сфери життєвості	Змістові лінії	ФАО*	Показники розвитку дошкільника	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи	Засоби забезпечення
Культура	Світ гри	М П Ф	Звуковимова*		
			<p>Розуміє поняття «звук». Розрізняє мовленнєві та немовленнєві звуки. Утворює дієслово від звуконаслідувань (му-му — мукає корова, ме-ме-ме — мекає коза). На символічному рівні (за допомогою карток-символів) диференціює мовленнєві звуки та слова на позначення самостійних частин мови. За наслідуванням відтворює ритмічні малюнки різної складності. За наслідуванням, а згодом самостійно виділяє наголосний голосний у словах. Чітко та правильно вимовляє звуки рідної мови: [а], [о], [у], [м'], [п'], [б'], [г], [і], [е], [и], [к], [г'], [х], [г'], [д'], [н'], [л'], [с'], [н], [д], [т], [ф], [в], [к'], [г'], [х'], [ф'], [в'], [з], [й], [с], [з], [ц], [ш], [ж], [ц], [ц], [дз], [дз'], [дж], звукосполучення (шч), [л], [р'], [р] у різних фонетичних позиціях і формах мовлення (на твердій і м'якій атаці, ізольовано, у звукосполученнях, складах (наголошених / ненаголошених, відкритих / закритих, зі збігом приголосних), словах, словосполученнях, реченнях, віршованих і прозових текстах, насичених певним звуком; відображено, спряжено, самостійно; з різною інтонацією та силою голосу; швидко чи повільно). Розглядає фотографію дитини, яка відтворює артикуляцію певного звука, називає його;</p>	<p>Формування уявлень про звук (Л, В). Підведення до розуміння на практичному рівні понять голосний і приголосний звуки, наголошений і ненаголошений голосні (Л, В). Формування елементарних форм практичного звукового аналізу на основі сприймання еталонного мовлення педагога (Л, В). Акцентування уваги на грамагічне значення слова (Л, В). Уточнення артикуляції голосних і приголосних раннього онтогенезу (Л, В). Постановка звуків за авторською схемою** (Л). Автоматизація та диференціація звуків у відображеній і самостійній вимові та попередження на цій основі дизорфографій, дисграфій і дислексій (Л, В). Збагачення номінативного, атрибутивного та предикативного словника (Л, В). Удосконалення навичок дієслівного словотвору; навичок самоконтролю на фонологічному, лексичному та грамагічному рівнях (Л, В).</p>	<p>Ігри-заняття, самостійна грава, дослідницька, практична діяльність, мовленнєве спілкування, логопедичні етюди, читання художніх творів, логоритміка, рухливі ігри: «Пострибайко», «З купини на купину», дидактичні ігри та вправи: «На бабусинім дворі», «Звуки вулиці (лісу, дому)», «Кмітлива указачка», «Вимовляйко» [6; 7; 9, с. 93–95]</p>

* Дидактичний і мовленнєвий матеріал для автоматизації та диференціації звуків детально та ґрунтовно подано в альбомі для занять з дітьми 3–6 років у двох частинах — Рібцун Ю. В. «Віршики, картинки, звуки для забави і науки. Фонетична компетентність дошкільника» (схвалено для використання у ДНЗ, лист № 1.4/18-Г-228 від 12.04.2011 р., схвалено засіданням вченої ради Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, протокол № 1 від 31.01.2011 р.) (рукопис)

** Буде висвітлено у наших наступних публікаціях.

*** Тут викладено ту послідовність звуків, яка відповідає появі звуків у нормальному онтогенезі, проте вчитель-логопед відповідно до логопедичного висновку має виробляти відповідну послідовність для кожної дитини індивідуально, про що буде розкрито у наших наступних публікаціях. У роботі з російськомовними дітьми вчитель-логопеду особливо потрібно звертати на правильну вимову певних звуків українського мовлення: ([дж], [дз], [г]), на правильне вживання слів із апострофом (наприклад, *пять*), дієслівних форм на *-ться* (типу *вмивається*), *-ися* (*граєшся*)).

Сфери життєвості	Змістові лінії	ФАО*	Показники розвитку дошкільника	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи	Засоби забезпечення
			<p>використовуючи абетку в малюнках, знаходити відповідний символ. Використовуючи звуко-рухову абетку, поєднує звук з указаним у ній рухом. З опорою на наочність називає зображення одного предмета та кількох аналогічних, звертає увагу на флексії іменників у формах однини та множини (<i>олівець — олівці, книжка — книжки</i>). Може, почувши з акцентовано вимовленим закінченням слово на позначення предмета, дати відповідь на запитання педагога: «<i>Це один предмет чи багато?</i>». Розрізняє на слух та диференціює у вимові такі звуки: [а] — [о], [о] — [у], [а] — [о], [у], [м] — [м'], [п] — [п'], [б] — [б'], [п'] — [б'], [п] — [б], [п] — [б], [м] — [м'], [і] — [е], [і] — [и], [е] — [и], [і] — [и], [к] — [г'], [г] — [г'], [г] — [х], [г'] — [д'], [г'] — [д'], [н'] — [н'], [м] — [н], [г] — [к], [к] — [г] — [х], [н] — [н'], [д] — [б], [д] — [д'], [к] — [т], [т] — [т'], [д] — [т], [в] — [в'], [ф'] — [в'], [ф] — [в], [к'] — [г'], [х] — [х'], [з'] — [с'], [ф] — [ф'], [ф] — звукосполучення (хв), [л] — [й], [с] — [с'], [с] — [х], [с] — [ф], [з] — [з'], [с] — [з], [ч] — [т], [ч] — [с], [ч] — [ш], [ш] — [с], [ж] — [з], [ш] — [ж], [ж] — [ч] — [ш], [ш] — [с], [с] — [з] — [ц], [ц] — [ч], [с'] — [ш], [ш] — [ц], [дз] — [дз'], [дз'] — [ц'], [дз] — [ц], [дж] — [ч], [дз] — [дж], звукосполучення (шч) — [ч], звукосполучення (шч) — [ш], [л] — [л'], [л] — [в], [л] — [й], [р'] — [й], [л'] — [р'], [л] — [р], [р] — [р'] у різних фонетичних позиціях і формах мовлення.</p> <p>Запам'ятовує та відтворює ряд із 3–5 звуків, які правильно вимовляються та не змішуються в мовленні. На запитання дорослих відповідає чітко, з достатньою силою голосу, не поспішаючи, уникаючи небажаних зажимок і зайвих слів (<i>ну, от, так, е тощо</i>). Помічає помилки у власній звуковимові та мовленні інших, по можливості виправляє їх</p>	<p>Розвиток слухового сприймання, уваги, пам'яті, мисленневих операцій аналізу, порівняння (Л, В, П). Виховання інтересу до ознайомлення з елементами грамоти (Л, В)</p>	

Далі буде ►